

grafia e preferenze estetiche, koji potpisuje Maria Constantoudaki-Kitromilides (459.-507.). Kulturni identitet Krete u prvom stoljeću mletačke vladavine, njegov izražaj kroz bizantske kulturne zasade (jezik, umjetnost) razmatra Dimitrios Tsougarakis u prilogu *La tradizione culturale bizantina nel primo periodo della dominazione veneziana a Creta. Alcune osservazioni in merito alla questione dell'identità culturale* (509.-522.). Kretska umjetnička prinosi mletačkoj kulturnoj baštini predmet su istraživanja Ennia Concine (*Venezia e l'icona*, 523.-542.) koji razmatra neke oblike prisutnosti grčkoga kulturnoga kruga u gradu na lagunama (kapela Madonna della Pace i istoimena ikona u bazilici SS. Giovanni e Paolo; popis članova istoimene grčke bratovštine u XVIII. st.). Posljednji rad u Zborniku potpisuje Alberto Rizzi, vrstan povjesničar umjetnosti i najbolji poznavatelj raširenosti kamenih lavova Sv. Marka diljem mletačkih prekojadranskih stečevina. U radu *In hoc signo vinces: I leoni di San Marco a Creta* (543.-582.) donosi dragocjen kataloški pregled kamenih znakova zaštitnika Republike diljem kretskih gradova (kratak opis, smještaj, mjere, datacija i sl.). Zbornik zaključuje završna riječ (*Conclusione*, 582.-593.) Alberta Tenentia, u kojoj se iznosi kratak pregled svih održanih izlaganja znanstvenog skupa te još jednom naglašava temeljni cilj skupa: predstaviti međuodnos, suživot i prožimanje Mletaka i Krete tijekom prošlosti.

Na kraju Zbornika nalaze se sažeci svih priloga na talijanskom, engleskom i grčkom jeziku (595.-618.), kazala osobnih imena i zemljopisnih pojmova (619.-637.) te popis svih autora objavljenih priloga.

Na kraju možemo zaključiti da su višestoljetna državno-politička, ali i gospodarska i kulturna povezanost i Mletačke Republike i Krete problematika i istraživačko pitanje koji zaslužuju izradbu ovako bogatog i interdisciplinarno zamišljenog Zbornika. Hrvatskom čitatelju, dobro upoznatom s bogatstvom tema koje nudi problematika hrvatsko-mletačkih povijesnih i kulturnih veza, ovdje se nužno nameće pitanje o potrebi izradbe jednog metodološki i sadržajno sličnog zbornika u kojem bi, prinosima istraživača s obje strane jadranskih obala, bila cjelovito, sustavno i objektivno istražena temeljna istraživačka pitanja koja se tiču prebogato suživota talijanskog i hrvatskog naroda kroz protekle vjekove.

Lovorka Čoralić

Mednarodna znanstvena konferenca "Čast: identiteta in dvoumnost neformalnega kodeksa"

(Sredozemlje, 12. - 20. stol.) Koper, 11. - 13. november 1999.

U organizaciji Znanstveno-raziskovalnog središča Republike Slovenije u Kopru, Zgodovinskog društva za južno Primorsko - Koper, Pokrajinskog muzeja Koper, Dipartimento di Studi Storici dell'Università di Venezia i Dipartimento di Scienze Giuridiche dell'Università degli Studi di Udine tradicionalno se održava međunarodni znanstveni simpozij na kojem sudjeluju povjesničari različitih znanstvenih interesa, a koji obuhvaća razdoblje od antike do XX. stoljeća. Skup je zamišljen kao regionalni, a teme su vezane uz područje Mediterana ili srednje Europe.

Ove godine tema simpozija bila je pojam časti na području Sredozemlja od XII. do XX. stoljeća. Na skupu su izlaganja održali povjesničari koji se u svojim istraživanjima

bave ili povremeno susreću s civilizacijskom, socijalnom, antropološkom, kulturnom, političkom i moralnom dimenzijom pojma časti. Međunarodno obilježje simpozija naznačeno je sudjelovanjem znanstvenika iz Slovenije, Italije, Švicarske, SAD-a, Izraela, Hrvatske i Crne Gore.

Skup je započeo pozdravnim govorima direktorice Znanstveno-raziskovalnog središća u Kopru Lucije Čok, gradonačelnice Kopra Irene Fister i državnog tajnika Ministarstva za kulturu Republike Slovenije Silvestra Gaberščeka.

U znanstvenom dijelu simpozija izloženo je tijekom tri radna dana 40-ak predavanja. U njima se pojmu časti od srednjeg vijeka do XX. stoljeća pristupilo interdisciplinarno. Izlaganja su obrađivala raznoliku problematiku, a mogu se izdvojiti dvije temeljne skupine: čast kao individualna kategorija i čast kao društvena kategorija. Tako se npr. razmatrala čast pojedinaca u znanstvenim polemikama, čast konkvisadora, čast u dvoboju, čast kao spolna kategorija, čast križara, čast kao pravna i nacionalna kategorija i druge teme.

U izlaganju *Disputed manhood: Male honour and impotence trials in early modern Venice* Daniela Hacke razmatra povezanost između biološke i kulturne muškosti u Veneciji te zaključuje da je samo onaj muškarac koji je potvrdio svoju potenciju mogao biti gospodar obitelji i glava domaćinstva.

Joanne M. Ferraro u izlaganju *The honor of women in late Renaissance Venice* razmatra je li pojam časti u Veneciji u tom razdoblju bio istovjetan za ženu i muškarca te jesu li postojale generacijske ili društvene razlike u poimanju časti.

Darja Mihelič, nastavljajući se na prethodno izlaganje, govorila je o temi *Ženska čast v istrskih mestih*. Izlaganje se temelji na analizi istarskih statuta u srednjem vijeku, a napose se razmatra čast žene unutar domaćinstva i u javnosti.

James M. Boyden izložio je referat *Honor on the scaffold in the Spanish monarchy*. U njemu raspravlja o javnim izvršenjima kazne na stratištima u Španjolskoj i Španjolskoj Americi te govori kako je individualno ponašanje osuđenog na smrt moglo utjecati da ga javnost doživi kao časnog i hrabrog čovjeka.

U izlaganju *Stones and shame in early-modern Italy* Robert Davis razmotrio je povijesnu tradiciju kamenovanja te napominje da je ta kazna najčešće bila povezana uz seksualni kriminalitet. U Italiji je kamenovanje kao kazna imalo za cilj osramoćivanje kažnjenika (prostitutki i drugih pripadnika marginalnih skupina, političkih protivnika itd.), ali je simbolizirala i grupni identitet u jednom demonstrativnom aktu.

Daniela Lombardi izložila je referat *Scelta individuale e onore familiare: Conflitti matrimoniali nella diocesi Fiorentina tra '500 e '700*. Razmatrajući odnose unutar obitelji, osobito se osvrnula na odnose između oca i kćeri pri kćerinu izboru budućeg muža te na ulogu posttridentinske Crkve u obiteljskim odnosima.

Figli adulterini o legittimati: il caso della dotazione di Elena Grimani 1797-1800 naslov je referata koji je izložila Alessandra Sambo. Autorica razmatra slučaj Elene, kćeri Chiare Corner i Armona Grimanija, koji u trenutku njezina rođenja nisu bili vjenčani. Nakon smrti roditelja obitelj Grimani odbila je dati miraz za vjenčanje Elene.

Claudio Povolo izložio je referat *Il concubinato ancillare: riflessioni da un caso istriano*. Autor govori o prilježnosti ženske kućne posluge kao socijalne pojave na primjeru slučajeva iz Buzeta. Razmatra konkubinatu u ruralnom i gradskom društvu u različitim društvenim slojevima.

Matrimonio e onore di ceto: una causa udinese di fine Settecento naslov je izlaganja Liliane Cargnelutti. U izlaganju se analizira konkretan događaj iz Udina krajem XVI-II. stoljeća kad je trebalo doći do ženidbe između pripadnika stare patricijske obitelji i jedne pučanke. Proces koji je poveljen povodom toga pokazuje koliko su konkretni osjećaji bili ispod interesa pojedine obitelji i pitanja časti te obitelji.

John Martin izložio je referat Honor and sincerity among the philosophers: the Rousseau - Hume affair revisited. U njemu razmatra doživljaj časti u XVIII.-stoljetnoj Europi na temelju pismenog "dvoboja" - debate između francuskog filozofa Rousseaua i engleskog filozofa Humea. Također razmatra odnos iskrenosti i časti kao model ponašanja.

Marta Verginella održala je izlaganje Narodna čast ali kako sta se spojila narod in čast. U njemu analizira kako se čast kao moralna kategorija inkorporirala u nacionalne pokrete u Europi u XIX. stoljeću, a osobito se osvrće na primjer slovenske elite u Trstu. Također napominje da su nosioci nacionalne časti bili pojedinci, ali pojedinci su bili i odgovorni za gubitak nacionalne časti.

Dell'onore dell'amore, dell'amore dell'onore. "L'innamorato" di Brunoro Zampeschi (1565) referat je koji je izložila Inge Botteri. U radu se govori o slučaju kapetana i pisca Brune Zampeschija koji je 1565. godine objavio djelo "L'innamorato" u kojem je želio izložiti ideal savršenog zaljubljenog muškarca. Osobit naglasak u svom djelu Zampeschi je postavio na razmatranje odnosa između ljubavi i časti.

Chiara Continisio održala je izlaganje "...che l'onore moderno é tutto opinione, e più opinione di quel che lo fosse l'antico". Tra onore e prestigio, certezza degli antichi, ambiguità dei moderni (secoli XVIII-XIX). Na temelju literature, a osobito rječnika, nastoji objasniti promjenu tzv. "društva časti" u "društvo prestiža" tijekom XVIII. i XIX. stoljeća.

Ivan Pederin izložio je referat Women's honor in literature. Razmatra seksualne manire feudalnog društva, feudalni brak i poligamiju te značenje defloracije. Nadalje razmatra stvaranje modernog bračnog zakonodavstva u XIX. stoljeću te kako se čin gubitka časti u žena opisuje u književnosti.

Nobildonne e cavalieri serventi nel Settecento veneto: il paradosso dell'onore naslov je izlaganja Mile Manzatto. Osvrće se na problematiku udvaranja i kavalirštine te njihovu transformaciju tijekom XVIII. stoljeća na temelju konkretnog primjera o odnosu između plemkinje Laure Valle i mladog kavalira Vittoria Porta.

Michela dal Borgo održala je izlaganje Onore perduto, onore ritrovato: il caso do Giovanna Artusi, Parenzo 1793. Autorica razmatra slučaj iz Poreča kad je patricijski otac optužio mladića pučkog podrijetla da je zaveo i obeščastio njegovu kćer. U slučaju se suprotstavljaju odnosi između ljubavi, časti, moći i tadašnje društvene svijesti.

Bisantini e i crociati: onori militari a confronto referat je koji je izložio Giorgio Ravegnani. Autor analizira razlike dvaju svijetova i dviju civilizacija: bizantske i one koju donose križari tijekom XII. i XIII. stoljeća. Slika o drugome promatra se s obje strane. Tako Zapadnjaci doživljavaju Bizantinca kao "perfidne Grke", a Bizantinci doživljavaju križare kao rušitelje i okrutne osvajače.

Giovanni Chiodi održao je referat Condizione nobiliare e pena dal diritto comune all'età dei codici. Govori o stavovima srednjovjekovnih pravnika u svezi s odnosom između plemićkog sloja i sustava kaznenih mjera te o njihovu utjecaju na položaj ple-

mića. Autor napominje da su plemići imali određenu zaštitu i da su bili blaže kažnjavani od pripadnika nižih društvenih slojeva.

Primer Tramontana: grof proti krojaču. Postulati in manifestacija (ne)častnega vedenja na Rabu v 16. stoletju naslov je izlaganja Dušana Mlacovića. U referatu se - na primjeru jednog rapskog događaja iz XVI. stoljeća što ga je zapisao gradski notar o verbalnom sukobu gradskog krojača i plemića - razmatra pojam časti u malim istočnojadranskim komunama.

Luciana Borsetto izložila je referat *L'ufficio di scrivere "in soggetto di honore"*: Girolamo Muzio duellante duellista. U njemu razmatra djelo "Dvoboj" autora Girolama Muzia iz 1550. godine, popularno u Italiji i diljem Europe. Autorica govori i o sklonosti Muzija dvoboju, o njegovim sudjelovanjima u dvobojima, te o njegovom poimanju kodeksa viteških dvoboja.

Le sens de l'honneur chez quelques hommes d'affaires a Zadar au XIVe et au XVe siècle naslov je izlaganja Florence Fabijanec. U referatu se razmatra zakonodavni sistem u Zadru na temelju gradskog Statuta i Reformacija, iznose se četiri primjera o nečastnim postupcima trgovaca te se donose podaci o kaznama za te postupke.

Daniela Fozzi i Mario Da Passano iznijeli su referat naslovljen *Il problema del duello nella codificazione penale italiana (1786-1889)*. Autori analiziraju primjere pravnih sustava u različitim talijanskim regijama, posebno austrijskog i francuskog modela, te pravnog sustava iz doba Napoleona. Svim tim pravnim sustavima zajednička je težnja postupne zabrane dvoboja.

Alfredo Viggiano održao je izlaganje pod naslovom *Onore e potere: conflitti tra comunità greca ed ebrei a Corfù nel secondo Settecento*. U radu se razmatraju procesi iz druge polovice XVIII. st. vođeni na Krku od tamošnjeg vrhovnog zapovjednika mora u svezi sa sporom između autohtone grčke i manjinske židovske zajednice.

Kodeks časti na Slovenskem pred prvo svetovno vojno referat je koji je izložio Andrej Studen. Autor napominje da je jedan od najsnažnijih izraza zaštite časti bio dvoboj kojim su se pripadnici viših staleža, jer im je bio dopušten, razlikovali od nižih. Dvoboj je bio i čimbenik zbližavanja pripadnika viših staleža. Znatno veći broj Slovenaca u XIX. i XX. stoljeću bio je protiv dvoboja kao načina zaštite časti.

Michelangelo Marcarelli izložio je referat *Onore delle comunità, chiese e parroco. Un caso nella pianura friulana in età moderna*. Autor analizira jedan primjer iz sredine 30-ih godina XVIII. st. u Furlanskoj dolini, kad su se sukobili mještani dvaju sela zbog toga što je lokalni župnik navodno favorizirao žitelje jednog sela. Razmatra se poimanje časti u jednoj takvoj mikrocelini.

James R. Farr održao je izlaganje *Honor, law and custom: the meaning of the amende honorable in early France*. Na temelju slučaja Philippa Giroux, građana Dijona, razmotreno je značenje pojma *amende honorable* te je definirano kao molitva za oprost od Boga, kralja, pravde i zemaljskih neprijatelja. Također je razmotren odnos između časti s jedne i zakona s druge strane.

Referat naslovljen *Čast kot pravna kategorija* izložio je Vladimir Simič. U radu se analizira kategorija časti povezana uz pojedinca i institucije, a napominje se da je čast u socijalno izdiferenciranim društvima povezana uz odgovornost. Također se razmatra čast unutar pravnog sustava, a napominje se da čast kao vrednota uživa pravnu zaštitu te je zaštićena i kaznenim pravom.

Lucia Ferrante izložila je referat *L'onore del'avvocato: fama e infamia della professione legale tra antico regime e rivoluzione*. U radu se - na osnovi primjera zavoda sv. Marte za zbrinjavanje djece, nastalog u XVI. Stoljeću - razmatra poimanje časti prema najnižim društvenim skupinama u Bologni u ranom novom vijeku.

Anna Scattigno održala je izlaganje naslovljeno *Questioni d'amore e questioni d'onore nella Firenze di Cosimo I*. Na temelju analize Muzijeva rukopisa "La Capponeria", koji se čuva u Biblioteca Ricardiana u Firenzi, autorica razmatra tadašnje poimanje časti u jednoj prilično zatvorenoj i društvenim normama zadanoj sredini, kakva je bila Firenza u vrijeme vladanja Cosima I. Medicija.

"U slavu prejasne Republike": Peraški ratnici - čuvari duždevog stijega referat je koji je izložila Lovorka Čoralić. Predstavljajući ustroj i temeljna obilježja zastavničke službe, autorica napominje da je ta služba istodobno bila odlikovanje i iskazivanje časti Perastu i njegovim stanovnicima, ali i sredstvo postizanja konkretnih gospodarskih i političkih probitaka toga bokeljskoga grada.

Mauro Vigato izložio je referat naslovljen *Il "tiranno" di Tribano*. Onore famigliare e onore individuale da un processo padovano di fine '500. Koristeći se primjerom tužbe jednog mladog seljaka protiv padovanskog plemića u svezi s tajnom ljubavnom vezom mladića s plemićevom konkubinom, autor govori o poimanju časti u malim sredinama, o njihovim društvenim i moralnim načelima te o primjenjivanju zakonskih propisa s obzirom na društveni status osoba uključenih u procese.

Ivana Prijatelj - Pavičić i Damir Karbić održali su izlaganje *Prikazi vladarskog dostojanstva: likovi vladara u dalmatinskoj umjetnosti 13. i 14. st.* U njemu se razmatra kako su vladari s pomoću likovne umjetnosti pred javnošću predstavljali opravdanost svoje vlasti tijekom razvijenog srednjeg vijeka. Analizira se i političko-teološka podloga vlasti u to vrijeme.

Pojam časti u odnosima podanika i vlasti na primjeru Zadra u prvoj polovici XIV. stoljeća izlaganje je Zorana Ladića. U referatu se razmatra korištenje pojma honor u trokutu odnosa Mletačke Republike, ugarsko-hrvatskog kralja i zadarske komune na temelju diplomatskih (Codex diplomaticus) i narativnih (Obsidio Iadrensis) izvora.

Mladen Vukčević izložio je referat naslovljen *Pojmovanje časti v Črni Gori in Boki Kotorski v 19. stoletju*. Ističe utjecaj patrijarhalnog uređenja društva na kreiranje kategorije časti u Crnoj Gori te razmatra moralne, etičke, sociološke i filozofske aspekte pojma časti u crnogorskom društvu u XIX. stoljeću.

Enrica Cazzin održala je izlaganje naslovljeno *La cultura dell'onore dei guerrieri durante il Giappone feudal*. Razmatra pojam časti u viteškoj kulturi japanskih ratnika samuraja. Govori o njezinim korijenima, razvoju i transformaciji tijekom stoljeća te o viteškoj kulturi kao jednom od glavnih načela etičkog kodeksa samuraja.

U subotu 13. studenoga održan je okrugli stol o temi časti. U radu su sudjelovali brojni istraživači, a uvodno predavanje naslovljeno *What is honor?* održao je Frank H. Stewart, jedan od najboljih poznavatelja te problematike. On je kao jednu od najvažnijih osobina časti predložio pravo, osobito pravo na poštivanje. Na temelju istraživanja srednjovjekovnoga društva te zajednica Beduina na Sinaju Stewart je analizirao značenje teorije časti kao zaloga.

Poslije rasprave znanstveni je skup zaključen. Valja, na kraju, napomenuti da je na skupu izloženo niz inspirativnih i kvalitetnih radova u kojima se pojam časti na Mediter-

ranu od XII. do XX. stoljeća analizira interdisciplinarno, i s obzirom na pojedince, i s obzirom na društvene zajednice. Razmotreni su povijesni, moralni, etički, filozofski, pravni i drugi aspekti kategorije časti. Konačno, treba osobito pohvaliti organizatore simpozija za izuzetno dobru organizaciju. Za iduću godinu najavljeno je objavljivanje zbornika radova sa simpozija u časopisu Acta Histriae.

Zoran Ladić

Mladen Ibler, *Hrvatski grb u srednjovjekovnoj Švedskoj*

Tragajući za pečatom Ivana Anža Frankopana (u švedskoj povjesnici poznat pod imenom Johan Franke) - koji je kao namjesnik (fogdare, hövitsman) kralja Erika Pomeranskog vladao Östergötlandskim lenom između 1426. i 1434. godine¹ - u bogatoj zbirci Kraljevske biblioteke u Stockholmu ("Svenske sigiller från medeltiden", str. 70) naišao sam na otisak pečata u sredini kojega se nalazi srednjovjekovni hrvatski državni grb - motiv šahovnice - sa pet polja u vodoravnom nizu i četiri polja u okomitom nizu. U crno - bijelom crtežu tušem prvo polje u gornjem nizu crne je boje. Grb je opasan kružnim poljem, u kojem je gotičkim minuskel - pismom upisano ime Hindrik Kristens' (vidi sliku uz tekst).

Pobudu na traganje za otiskom Frankopanova pečata potaknula je u meni činjenica što se u Švedskom državnom arhivu nalazi prijepis dokumenta u kojem je naznačen pečat Ivana Anža Frankopana,² a i tvrdnja švedskog povjesničara Styffea da se je na jednoj drugoj ispravi iz 1426. godine uz pečate svjedoka nalazio i Frankopanov pečat.³ Provjera u Švedskom državnom arhivu pokazala je da su od navedenih pečata dva uništena i jedan izgubljen, pa nažalost i Frankopanov.

Pečat s grbom koji se vidi na slici uz ovaj tekst odgovara srednjovjekovnom hrvatskom državnom grbu. S izvornog dokumenta prerisao ga je prvi urednik zbirke švedskih isprava Diplomatarium Suecanum, J. G. Liljgren, koji je namjeravao izdati zbirku srednjovjekovnih švedskih pečata. Uz crtež, rukom je dopisao "Dipl. Vadst." (Diplomatarium Vadstenensis) kako se u 19. stoljeću nazivala zbirka isprava i arhivskog materijala samostana Vadstena, a koja je danas najvećim dijelom sabrana u Diplomatarium Suecanum.⁴

Isprava s koje je pečat precrtan datira od 7. kolovoza 1502. godine. Tom ispravom kraljev štitonoša (våpnaren) Kristiern Hindriksson potvrđuje da je njegov pokojni otac, plemić Hindrik Kristiersson određeni dio svog imanja (zemljišta) svojedobno darovao jednoj ubožnici u mjestu Skänninge.⁵ Može se primjetiti da je u srednjovjekovnoj Švedskoj (kao što je još i danas običaj na Islandu) često sin preuzimao očevo ime uz dodatak -son, čime je nastalo novo prezime. Docent dr. Birgitta Fritz pronašla je u Švedskom državnom arhivu još nekoliko izvornih isprava, iz kojih se povijest pravno-imovinskih odnosa ove plemićke obitelji može pratiti do sredine XV. stoljeća.

Postavlja se pitanje odakle je i na koji način ovaj grb mogao doći do jedne švedske plemićke obitelji?

U etnografskom i grboslovnom pogledu motiv šahovnice poznat je u Iranu još iz ranog željeznog doba (1250. - 1100. god. pr. Kr.) U Hrvatskoj motiv grba sa 5 x 5 uzdignutih i udubljenih polja nalazimo na prsima i krilima sokola isklesanih na umjetnički